

Mustaqillik arafasida O`zbekistonda turizm sohasining holati

Isoyeva Ismigul

Buxoro davlat pedagogika instituti

Ijtimoiy fanlar fakulteti, Tarix ta'lim yo`nalishi

3-TAR -22-guruh talabasi

Telefon: +998918334353

Murodov Halim

Buxoro davlat pedagogika instituti

“Ijtimoiy fanlar” kafedrası, PhD

Telefon: +998906131416

murodovhalim645@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O`zbekistonda mustaqillik arafasidagi turizm ijtimoiy – iqtisodiy tashkilot sifatida mustaqil faoliyat ko`rsatmaganligi, turizmdagi muammolar va kamchiliklar hamda ularning sabablari, shuningdek turizm sohasidagi ijobiy o`zgarishlar bilan bog`liq faktlar asosida tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: turizm, meros, gid, ekskursiya, viza, mehmonxona, pullik xizmat, sanatoriy-kurort.

Аннотация: В статье анализируется тот факт, что до обретения независимости туризм в Узбекистане не функционировал самостоятельно как социально-экономическая организация, проблемы и недостатки в туризме и их причины, а также положительные изменения в сфере туризма.

Ключевые слова: туризм, наследие, экскурсия, виза, гостиница, платная услуга, детский туризм, санаторий.

Abstract: The article analyzes the fact that before independence, tourism in Uzbekistan did not function independently as a socio-economic organization, problems and shortcomings in tourism and their causes, as well as positive changes in the field of tourism.

Key words: tourism, heritage, excursion, visa, hotel, paid service, children's tourism, sanatorium.

XX asr so`nggi choragida rivojlanish bosqichiga qadam qo`ygan turizm sohasi dunyoning yetakchi davlatlaridagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni yechishda hal qiluvchi omilga aylanib borayotgan iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biriga aylanib ulgurgan edi. Afsuski совет davrida O`zbekistonda turizm sohasi mustaqil yoki alohida boshqaruvga ega bo`lmagan kommunistik mafkura uchun xizmat qiladigan tarmoqlardan biri sifatida faoliyat yuritgan. Aynan shunday e`tiborsiz yondashuv mamlakatda turizm industriyasi rivojlanishiga to`sqinlik qildi. Jumladan turistik faoliyatning turistlarga xizmat ko`rsatishni ta`minlovchi turli subyektlar majmuasi ya`ni mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalari hamda soha bilan bog`liq infratuzilma obyektlari qurilishi yoki tashkil etilishi jarayoni juda sust bo`lib, keng amaliy ishlar olib borilmagan. Bu sustkashlikning sababi esa turizm sohasiga e`tibor kamligi va sohaga mablag` ajratishda qoldiq prinsipi qo`llanilishi tufayli istiqbolli loyihalar, mehmonxonalarning moddiy texnik bazasini mustahkamlash va yangilash bilan bog`liq zarur chora-tadbirlar to`xtab qolgan. Bu esa O`zbekistonda yanada salbiy oqibatlariga olib keldi. Birinchidan, mablag` kamligi tufayli milliy turizmning asosiy qiziqish manbasi bo`lgan tarixiy me`moriy obidalarini asrash, restavratsiya qilish hamda saqlab qolish borasidagi chora-tadbirlarni keskin kamayishi hamda ko`plab merosiy obidalarimizdan

ajralgan bo'lsak, ikkinchidan esa bu davrdagi turistik sohaning juda cheklangan imkoniyatlari tufayli 1980 yillar oxirida mamlakatimizning qariyb yigirma million aholisidan atigi 5% turistik xizmatlardan foydalana olgan xolos. Sovet Ittifoqiga kiruvchi 15 ta davlatlar ichida aholisi soni bo'yicha Rossiya va Ukrainadan so'ng uchinchi o'rinda bo'lgan O'zbekiston turizm rivoji borasida esa ancha orqada bo'lib, butun ittifoqning turistik mehmonxonalar, bazalar, lagerlar va pansionatlar umumiy sonidagi ulushi atigi 3% ni va dam oluvchilar soni bo'yicha ham 3% lik ko'rsatkich bilan bu borada o'z salohiyatidan ancha past natijani qayd etgan[1: 20-p].

Sovet davrida turizm va ekskursiyalar tizimi hech qachon ijtimoiy – iqtisodiy tashkilot sifatida mustaqil faoliyat ko'rsatmadi. Aksincha kommunistik mafkuraning xizmatchisiga aylantirilib, sohaning ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi muhim funksiyasiga e'tibor berilmadi. Shu jumladan O'zbekistonda ham turizm sohasining imkoniyatlari yuqori bo'lsada, ammo samarali foydalanilmadi. 1950 – 1990 yillarda turizm sohasidagi muammo va kamchiliklar Ittifoq respublikalarida, jumladan, O'zbekiston va uning turistik viloyatlarida esa yanada ko'proq darajada namoyon bo'lgan. *Bular quyidagilardan iborat edi:*

- Markaziy Osiyoning markazida joylashgan O'zbekiston Markaz nazarida birinchi navbatda xom ashyo manbai sifatida e'tiborga olinib, tarixiy madaniy yodgorliklarni ta'mirlash va restavratsiyalashga e'tibor qaratilmaganligi;
- turistlar shahar bo'ylab mustaqil harakat qilganda taksi haydovchilarning insofsizligi va yo'l kiraning yuqori narxlari;
- hammomlarning yetarli emasligi, issiq suv, gaz, elektr energiyasi ta'minotidagi uzilishlar;
- shaharda kanalizatsiya yo'qligi, oqova suvlarni olib tashlash uchun maxsus mashinalar yo'qligi, temir yo'l transportida servis xizmatining to'la shakllanmaganligi va sifati pastligi[2; 161-p];
- ekskursiya dasturlarida mahalliy aholining kundalik hayoti to'g'risida ma'lumotlar yo'qligi, haqiqiy kundalik hayotni yashirish orqali soxta bo'rttirilgan sovet hayotini namuna qilishda turizm mafkuralar kurashi vositasiga aylantirilishi edi[3; 106-109-p].

- malakali mutaxassislar va gid tarjimonlar yetishmasligini (1975 yilda o'tkazilgan so'rovnoma qatnashgan 34,2 foiz turistlar transport va xizmat ko'rsatish sohasida malakali mutaxassislar va gid tarjimonlar yetishmasligini qayd etgan[4; 12-p]).
- kadrlar muammosi. O'zbekistonda turizm sohasi bo'yicha oliy va malakali kadrlar tayyorlaydigan maxsus oliy o'quv yurtlari faqat Toshkent va Samarqandda bo'lgan[5; 24-25-p].
- 1989 – 1990 yillardagi millatlararo munosabatlarning taranglashuvi[6; 36-p].
- ekskursiyalarni tashkil etish imkoniyatlaridan amalda foydalanilmaganligi[7; 39-p].
- Turizm va ekskursiyalar tashkilotining mustaqil faoliyatiga yo'l qo'yilmaganligi (dastlab sport va fizkultura, so'ngra kasaba uyshmalari ittifoqi boshqaruvida bo'lgan)

Shu bilan birga 1950 – 1990 yillarda O'zbekistondagi turizm sohasi faqat muammo va kamchiliklardan iborat bo'lmay, balki ijobiy o'zgarishlar ham kuzatiladi. Jumladan:

1. O'zbekistonda turizmning velosiped va piyoda yurish turi bo'yicha an'anaviy ommaviy yurishlar hamda sayohatlar boshlandi.
2. Turizm bo'yicha oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlash maqsadida Samarqandda dastlabki turizm va ekskursiya bo'yicha universitet tashkil etildi.
3. Dastlabki turistik bazalar va komplekslari (Chimyon) tashkil topib, ulardagi o'rinlar soni ko'paydi.
4. Yoshlar va bolalar turizmi tashkil topib, bolalar sog'lomlashtirish lagerlari vujudga keldi[8; 24-38-p].
5. Dastlabki zamonaviy mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalari barpo etildi (masalan Buxoroda Buxoro-1974 yil, Zarafshon-1976 yil, Varaxsha-1976 yilda barpo etilgan[9; 299-300-p]).
6. O'zbekistonda hozirgi kungacha davom etib kelayotgan ko'p kunlik sayohat marshrutlari yaratilib, 20 kunlik "O'zbekiston bo'ylab ekskursiya", 12 kunlik "O'zbekiston arxeologik yodgorliklari orqali" va 20 kunlik "O'zbekiston bo'ylab" ekskursiyalari uchun yo'nalishlar loyihalari ishlab chiqildi hamda amalga oshirildi[10; 24-38-p].

Turizm va ekskursiyalar sohasi rivojlanishida ham Markaz o'z manfaatlarini birinchi o'ringa qo'yib, ayniqsa chekka hudud bo'lgan O'zbekistondagi turistik salohiyat kuchli bo'lsada, ushbu hududda sohaga tegishli infratuzilma obyektlarini jadallik bilan barpo etish chora-tadbirlari paysalga solinib, hatto soha kelajagi uchun ahamiyatli bo'lgan loyihalar ham amalga oshirilmadi. O'zbekistonda 1970 yilda 8 ta, 1988 yilda 32 tani (ba'zi manbalarda 36 ta) tashkil etib, undagi o'rinlar soni 8500 tani tashkil etgan[11; 239-p]. Ya'ni Ittifoqdagi jami mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalarining atigi 3,3 % ini, ulardagi jami o'rinlar sonining 1,9 % ni tashkil etishi O'zbekistonda turizm sohasiga etiborning kamligidan dalolat beradi. Ushbu tahlilga ko'ra, asosiy turizm rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha 15 ta Ittifoqdosh davlatlar orasida Rossiya, Ukraina, Gruziyadan so'ng to'rtinchi o'rinda bo'lgan O'zbekistonda turizm sohasida salohiyat va imkoniyat katta bo'lsada, lekin soha industriyasi asosan Rossiya va Ukrainada rivojlantirilgan. Holbuki, 1980 yillar davomida O'zbekistonda xorijiy va ichki turizm sifat hamda miqdor jihatdan ham o'sish tendensiyasini namoyish etib, bu davrdagi ichki va mintaqaviy turizmning ilk faol ko'rsatkichi 1986 yilda bo'lib, joriy yilda turistik mehmonxona, bazalar, kemping va pansionatlar soni 23 ta, undagi o'rinlar soni 8000 tani tashkil etgan holda, jami dam olganlar soni bir million qirq olti ming kishini tashkil etgan[12; 603-p]. Jumladan, quyidagi jadvalda O'zbekistonda mehmonxona, sanatoriy va boshqa dam olish maskanlarida dam oluvchilar va davolanganlar sonining (ming kishi) o'sish tendensiyasi aks etadi[13; 143-p] (1- jadval*).

Yillar bo'yicha	1980	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Mehmonxona, va sanatoriylardan foydalanganlar (jami kishi)	811,3	1241,7	1452,0	1459,1	1497,1	1474,4	1603,8

Sanatoriyalarda(o`smirlar va bolalar)	95,9	140,7	154,2	156,3	170,5	164,0	175,0
Sanatoriya – profilaktoriyalarda	76,8	133,0	141,8	164,6	180,4	186,1	187,8
Kurort poliklinikalarida	4,3	5,3	5,0	5,9	7,8	6,6	8,6
Dam olish uylari va pansionatlarda	59,2	56,6	80,2	83,6	91,8	74,2	72,3
Bazlaar va boshqa dam olish mussasalarida	16,2	18,1	24,8	22,7	31,6	26,5	24,1
Turistik mehmonxonalar va bazalarda	558,9	888,0	1046,0	1026,0	1015,0	1017,0	1136,0

*** (1- jadval)** O`zbekiston respublikasi statistika qo`mitasining 1990-yilgi statistik yilnomasi asosida tuzilgan.

Ushbu jadvalga ko`ra, 1980 – 1990 yillar oralig`idagi eng yuqori ko`rsatkich ichki va mintaqaviy turizm bo`yicha 1990 yilda yuz berib, unga ko`ra mehmonxona va boshqa joylashtirish vositalarida hammasi bo`lib jami 1136000 kishi dam olib turistik xizmatlardan foydalangan bo`lsa, sanatoriy va boshqa dam olish maskanlarida jami 467,8 ming kishi davolanib dam olishgan. Umuman olganda 1990 yilda O`zbekistonda turistik va sog`lomlashtirish xizmatidan foydalanganlar soni jami 1603,8 ming kishini tashkil etgan. Bu yerda bir faktga e`tibor beradigan bo`lsak, 1990 yilda 1988 yilga nisbatan mehmonxona, sanatoriylar va dam olish maskanlari jami soni 3 ta va ulardagi o`rinlar soni 300 ta kam bo`lsada, yuqori ko`rsatkichga birinchidan, turistik joylashtirish vositalarida 5 ta kichik mehmonxona va dam olish uylari faoliyatini to`xtatgan bo`lsada, lekin faoliyatini davom ettirgan mehmonxonalarda o`rin joylar soni 1988 yilga nisbatan 1000 ta o`rin joy yangi tashkil etilgani tufayli, ikkinchidan esa yuqorida aytib o`tganimizdek, davlat va korxonalar hamda birlashmalar tomonidan aholi dam olishi, salomatligini tiklashi uchun mablag` va

imtiyozlarning ko`paytirilishi bilan, uchinchi dan esa aholi orasida sayohatga, dam olishga bo`lgan e`tiborning kuchayishi bilan xarakterlanadi. 1990 yilda 900 mingga yaqin bolalar va o`smirlar yozda pioner va maktab lagerlarida, ekskursiya va turistik bazalarda dam oldilar yoki bolalar bog`chalari joylashgan yozgi muassasalarga borib dam oldilar[14; 143-p]. Demak, O`zbekistonda 1980 yilga nisbatan 1990 yilda ekskursiya ishtirokchilari soni ko`payib, jumladan davlat tomonidan yoshlarning dam olishlari uchun katta e`tibor berilganligi kuzatiladi. Jumladan, O`zbekistonda 1980 yillar va 1990 yil turizm, dam olish va sog`lomlashtirish sohasidagi maskanlarning soni o`zgarib tursada, lekin ulardagi o`rin joylari soni faqatgina ko`payib borgan. 1990 yilda sanatoriy va dam olish maskanlaridagi umumiy o`rinlardan 6 mingtasi oilalar uchun, 1,2 mingtasi esa bolali ota-onalarni davolash uchun mo`ljallangan edi. 1990-yilda O`zbekistonda 5,4 ming o`ringa mo`ljallangan 111 ta bir-ikki kunlik dam olish maskanlari ham mavjud edi[15; 143-p]. O`zbekistondagi sanatoriy-kurort davolash va dam olish muassasalari tarmog`i aholining ehtiyojlarini umuman qondira olmas edi. O`zbekistonning 1990 yildagi 20 322 ming kishilik aholisidan atigi 1,6 million kishi davolanish va dam olish huquqidan faol foydalana olgan. Bu esa umumiy aholining 8 foizini tashkil etadi, xolos. Ayniqsa, turistik korxonalarda pullik xizmat ko`rsatish sohasi yetarli darajada rivojlanmagan. Aholi jon boshiga pullik xizmatlarning ayrim turlari tahlil qilinsa, turistik ekskursiya xizmatlari O`zbekiston bo`yicha aholi jon boshiga 6,4 rublni tashkil etadi. Bu Toshkent shahrida 19,0 rubl, Samarqand viloyatida 8,2 rubl, Buxoro viloyatida esa 6,9 rublni tashkil etib, qolgan viloyatlar esa respublika darajasidan past ko`rsatkichni qayd etishgan[16; 79-80-p]. Bu esa ushbu sohada xo`jalik yuritishning yangi shakllarini joriy etish, bozor iqtisodiyotiga o`tish davrida narx navoni belgilash, zamonaviy boshqaruv joriy etish, kadrlar masalasi va o`z mahsulotlarini targ`ibot tashviqoti kabi masalalarida ko`plab muammolar mavjudligi bilan izohlanadi.

O`zbekistonda turizm va ekskursiyalar sohasida 1980 yillar ikkinchi yarmi ayniqsa 1990 yildagi ijobiy o`zgarishlarga quyidagi omillar sabab bo`lgan:

Birinchidan, aholiga davlat va tashkilotlar tomonidan beriladigan imtiyozlar, nafaqalar, to'lovlar miqdorining oshib borishi hisobidan (1980 yilda – 778,2 mln.rubl, 1985 yilda – 1005,0 mln.rubl, 1986 yilda – 1045,5 mln.rubl, 1987 yilda – 1116,4 mln.rubl, 1988 yilda – 1254,4 mln.rubl, 1989 yilda – 1441,1 mln.rubl, 1990 yilda – 1587,7 mln.rubl) dam oluvchi va salomatligini tiklovchi fuqarolar soni ko'payib borishiga omil bo'lgan[17; 40-p].

Ikkinchidan, 1950 – 1980 yillarda turistik industriyasining barpo etilishi (turistlarga xizmat ko'rsatishning turli subyektlari: mehmonxonalar, turistik komplekslar, sanatoriy-kurort davolash va dam olish maskanlari, kempinglar, pansionatlar, umumiy ovqatlanish, transport korxonalari, madaniyat, sport muassasalari va boshqalarning barpo etilganligi)

Uchinchidan, respublika turizm va ekskursiyalar kengashi O'zbekiston SSR Xalq ta'limi vazirligi, Tabiatni muhofaza qilish davlat qo'mitasi va respublika Madaniyat vazirligi bilan shartnoma imzolab, natijada turistik va sog'lomlashtirish xizmatlari narxlarni o'zaro tartibga solish va xizmat ko'rsatish dasturlari majmuasini taqdim etish hisobiga ekskursiya ishtirokchilari doirasini kengaytirishga hamda ularning sonining oshirishga erishildi.

O'zbekiston respublikasida 1950 – 1970 yillarda O'zbekistonga xorijiy sayyohlarning qiziqishi va tashriflari tobora ko'payishi ta'sirida turizm sohasining shakllanish davri amalga oshdi. Bu davrda mehmonxonalar va boshqa infratuzilma obyektlarini bunyod etish harakatlari boshlab yuborildi. 1980 yildan so'ng mahalliy va mintaqaviy sayyohlikda ya'ni ichki turizmda ijobiy o'zgarishlar ko'zga tashlandi[18; 143-p]. Lekin 1986 – 1989 yillar turizm bilan bog'liq sohalarda turg'unlik davri yuz berib, ayniqsa bu inqirozli holat 1989 yilda yanada kuchaydi. *Bu turg'unlik holatiga quyidagi omillar sabab bo'lgan:* birinchidan, ijtimoiy – iqtisodiy inqirozning (ishsizlik, turar joy, ekologik, oziq – ovqat taqchilligi kabi muammolar) kuchayishi va xo'jalik aloqalaridagi tartibsizlik va uzilishlar hamda inflyatsiya. Ikkinchidan, avia va temir yo'l chiptalarining narxi ko'tarilishi hamda vaucherlarning sotilmasligi[19; 191-p]. Uchinchida, millatlararo vaziyatning murakkablashuvi (1989 yilda Toshkent, Farg'ona, Andijonda Qo'qonda ro'y bergan millatlararo mojarolar, tinch namoyishlar markaz buyrug'i asosida qonga botirilishi). To'rtinchidan, turizm

infratuzilmasining rivojlanmaganligi (tamaddixonalar, musiqa shoulari yo'qligi, juda tor servis xizmatlari (mehmonxona va transport sohasida), ta'mirtalab yo'llar va boshqalar).

Xulosa qilib aytadigan, 1985-1990 yillarda O'zbekistonda turizm sohasi chuqur inqirozli holatda ekanligi kuzatiladi. Buning sabablari, birinchidan, Ittifoq davrida xalq xo'jaligining boshqa barcha sohalari kabi turizm va ekskursiya ishlari ham markaz tomonidan boshqarilishi va respublikalardagi mahalliy turizm tashkilotlarining mustaqil harakat qila olmasligi, hududlarda samarali va istiqbolli rejalar, yangi turistik mahsulotlar, yangi turyo'nalishlar yaratish hamda xorijiy hamkorlar bilan to'g'ridan to'g'ri aloqalar o'rnatish imkonini bermagan. Ikkinchidan, turizm va ekskursiya ishlaridan kelayotgan daromadlarining bir qismi mahalliy hudud g'aznasiga tushayotgan bo'lsada, mablag'larni sohaning respublika yoki viloyat hududida keng rivojlantirish uchun yo'naltira olmasligi, ya'ni qisqasi turizmni hududiy rivojlantirishga e'tibor berilmadi. Uchinchidan, turizm sohasi kommunistik mafkuraning targ'ibotchisiga aylantirilib, uning asosiy iqtisodiy va ijtimoiy roli ikkinchi darajaga tushirib qoldirildi. To'rtinchidan, turizmni rivojiga asosiy omil bo'lgan xususiy sektor faoliyatiga yo'l qo'yilmadi. Beshinchidan, O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning va sayyohlarni jalb etishning omili bo'lgan tarixiy – madaniy yodgorliklar, masjid va maqbaralarning ko'pchiligi xaroba yoki butunlay yo'qolib ketish holatiga tushib, ularda obodonchilik hamda ta'mirlash chora-tadbirlari tizimli yo'lga qo'yilmadi. Oltinchidan, Ittifoq davrida xalq xo'jaligini markazlashtirilgan rejalashtirish va direktiv (yuqori hokimiyat organlar tomonidan berilgan va bajarilishi majburiy sanalgan rasmiy yo'l-yo'riq, dastur, reja, ko'rsatma) boshqaruv usuli o'zini oqlamadi. Bunday boshqaruvda asosan ustuvor sohalarga (harbiy, metallurgiya, neft va gaz kabi sohalarga) katta e'tibor va mablag' ajratilib, lekin 1980 yillar davomida iqtisodiy samaradorligi ko'tarilib borayotgan turizm sohasi esa muhim strategik sohalar qatoriga kiritilmagan. Shuningdek hozirgi kundagi kabi yagona turistik siyosat hamda turistik salohiyati yuqori bo'lgan viloyatlar uchun aniq va tizimli davlat dasturlari, rejaları va konsepsiyalari ishlab chiqilmaganligi bilan ham ushbu davr xarakterlanadi.

Manbalar va adabiyotlar:

1. National economy of the UzSSR in 1988, statistical yearbook. Moscow. 1989. © Publishing House "Finance and Statistics", P-20.
2. V. E. Bagdasaryan, I. V. Orlov "Soviet "Zerkale" (Foreign tourism in the USSR in 1930-1980) Moscow. 2007.P-161.
3. M. Mansurov, Ideological bases of tourism development in the former Soviet Union. Bulletin of Khorezm Mamun Academy: №1 (70). 2021.P-106-109
4. M.Sh. Mansurov. Development processes and status of tourism in the Fergana Valley (1980-2018). Abstracts. Tashkent - 2020. P-12.
5. R.Abdumalikov, T.Kholdorov. Tourism "Teacher" Tashkent-1988. P-24-25.
6. National Archive of the Republic of Uzbekistan. 141-M- Fund. List 1.12-Work. Page 36.
7. National Archive of the Republic of Uzbekistan.141-M- Fund. List 1.12-Work. Page 39.
8. R.Abdumalikov, T.Kholdorov. Tourism "Teacher" Tashkent-1988. P-24-38.
9. Bukhara regional state archive. 1503-M-Fond. List 1. Work 27. Pages 299-300.
10. G.Egamberdieva. Stages of reforming the tourism sector in Uzbekistan (the second half of the XX century - the first quarter of the XXI century. "FarDU. SCIENTIFIC NEWS - NAUCHNIY VESTNIK.FerGU" Fergana, 2020 / №2.B-89-94.
11. National Economy of the USSR in 1988. Statistical Yearbook. Moscow. 1989. © Publishing House "Finance and Statistics". R-239.
12. National Economy of the USSR in 1986. Statistical Yearbook. Moscow. 1987. © Publishing House "Finance and Statistics". P-603.
13. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent. "Uzbekistan" 1991. P-143.
14. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent. "Uzbekistan" 1991. P-143.

15. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent.
"Uzbekistan" 1991..P-143.
16. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent.
"Uzbekistan" 1991..P-79-80.
17. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent.
"Uzbekistan" 1991.C-40
18. National Economy of the Uzbek SSR in 1990. Statistical Yearbook. Tashkent.
"Uzbekistan" 1991.S-143.
19. National Archive of the Republic of Uzbekistan. 141-M- Fund. List 1.12-Work. Page 191